

Sociale zekerheid, transferten en federalisme in België

Bea Cantillon
Veerle De Maesschalck

juni 2007

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID HERMAN DELEECK
UNIVERSITEIT ANTWERPEN - Stadscampus

<http://webhost.ua.ac.be/csb>

D/2007/6104/02

Inhoud

Inleiding	1
Voorafgaandelijke bemerking inzake gebruikte data	1
Deel 1. Oorzaken, omvang en effecten van de regionale transferten.....	2
1.1. Het socio-demografische profiel van Vlaanderen en Wallonië.....	2
1.2. Interregionale inkomensverschillen	3
1.3. Omvang en determinanten van de sociale transferten.....	5
1.3.1. Omvang	5
1.3.2. Determinanten	5
1.4. De gevolgen van de transferten voor de intra- en interregionale welvaartsverdeling	7
1.5. Eerste-orde-effecten bij het 'opdrogen' van de financiële stroom tussen de regio's	9
Deel 2. Zijn transferten problematisch? Zo ja, waarom dan precies?.....	10
2.1. Transferten en fiscaal federalisme.....	10
2.2. Zijn de transferten hinderlijk voor regionale convergentie?	11
2.3. Transparantie van transfertenstromen	14
2.4. Is de omvang van de transferten problematisch?	15
2.5. Proeve tot een adequate problematisering van de regionale interpersoonlijke transferten.....	16
Deel 3. Besluit en overwegingen voor het beleid: responsabilisering, decentralisatie en coördinatie	18
Bijlage	21
Bibliografie	22

Wij danken Karel Van den Bosch, Paul Van Rompuy en Etienne De Callatay voor de commentaar en nuttige suggesties bij eerdere versies van deze tekst.

Inleiding

In het eerste deel van dit CSB-bericht worden de oorzaken, de omvang en de effecten van de regionale transferten inzake sociale zekerheid (uitgezonderd de ziektekostenverzekering¹) in kaart gebracht op basis van representatieve inkomensbevragingen van de Belgische bevolking. We maken een schatting van de omvang van de verschillen inzake sociale zekerheidsinkomsten en –uitgaven tussen Vlaanderen en Wallonië, gaan na in welke mate de stromen toe te schrijven zijn aan objectieve verschillen in de socio-demografische en economische structuur van de regio's en bekijken de gevolgen van de territoriale geldstromen voor de verschillen in niveaus van welvaart, armoede en inkomensongelijkheid tussen en binnen de regionale entiteiten.

In het tweede deel van dit bericht worden enkele beschouwingen gewijd aan de plaats van de sociale zekerheid in het Belgische federale model. We trachten te definiëren onder welke voorwaarden en omstandigheden de regionale sociale zekerheidstransferten problematisch (kunnen) zijn en formuleren enkele overwegingen voor het beleid.

Voorafgaandelijke bemerking inzake gebruikte data

Voor het eerste deel van dit CSB-bericht werd gebruik gemaakt van gegevens afkomstig uit opeenvolgende representatieve inkomensbevragingen - respectievelijk het Socio-economisch Panel van het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck voor de periode 1985-1997 en de Statistics on Income and Living Conditions (SILC) voor 2004². Er dient opgemerkt dat survey-gegevens met de nodige omzichtigheid dienen geïnterpreteerd te worden, zeker wanneer zoals hier het geval is, doorheen de verschillende metingen andere inkomensconcepten en bevragingswijzen gehanteerd worden.

Niettemin leveren de opeenvolgende metingen een dynamisch perspectief op de evolutie van de omvang, de richting en de oorzaken van de sociale transferten van Vlaanderen naar Wallonië.

In de tekst zal standaard gerefereerd worden naar de gegevens afkomstig uit de SILC 2004 - waar opportuun en mogelijk zal de vergelijking gemaakt worden met een eerder moment. De volledige tijdreeksen zijn opgenomen in de bijlage maar dienen dus gelezen te worden met in achtnaam van bovenstaande bemerkingen.

¹ Zie daarover de uitstekende bijdrage van Erik Schokkaert en Carine Van de Voorde (2007), 'Defederalisering van de Belgische gezondheidszorg?' *Leuvense Economische Standpunten* 2007/119.

² Inkomensgegevens gelden voor het voorafgaandelijke jaar, m.n.. 2003.

Deel 1. Oorzaken, omvang en effecten van de regionale transferten

1.1. Het socio-demografische profiel van Vlaanderen en Wallonië

Het is bekend dat de twee grootste regio's van ons land worden gekenmerkt door een eigen socio-demografisch profiel.

Hoewel de leeftijdsopbouw in Vlaanderen en Wallonië niet wezenlijk van elkaar verschilt, grijpt de veroudering van de bevolking sneller plaats in Vlaanderen dan in Wallonië. Waar in 1985 circa 29% van de Vlaamse bevolking ouder was dan 50 jaar, bedroeg dit aandeel in 2003 35,6%. Omdat het aandeel 50-plussers in Wallonië in deze periode vrijwel constant bleef (33%), is Vlaanderen geëvolueerd van de regio met het kleinste aandeel ouderen naar de regio met het grootste aandeel ouderen in de totale populatie.

De verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië wat betreft arbeidsmarktparticipatie zijn zeer groot. De *activiteitsgraad*³ is in beide landsdelen van een vergelijkbaar niveau (46% in Vlaanderen tegenover 44% in Wallonië) maar vergeleken met Vlaanderen ligt de *werkgelegenheidsgraad*⁴ in Wallonië heel wat lager (respectievelijk 55% tegenover 62% in Vlaanderen - cijfers voor 2004). In verhouding tot de totale populatie is 41% van de Vlaamse bevolking werkzaam, in Wallonië bedraagt dit aandeel 36%.

De keerzijde van de lagere arbeidsmarktparticipatie aan Waalse zijde is een veel hogere uitkeringsafhankelijkheid in deze regio. Uitgedrukt in procent van de totale bevolking bedraagt het regionale verschil ca. 6% (25% in verhouding tot de bevolking op actieve leeftijd). Met name het aandeel individuen dat een werkloosheidsuitkering ontvangt, ligt merkkelijk hoger in de Waalse regio (11% tegenover 8% in Vlaanderen – cijfers voor 2004).

Doorheen de voorbije twee decennia is het interregionaal verschil inzake uitkeringsafhankelijkheid sterk afgenomen door een sterkere stijging van het aandeel uitkeringstrekkingen aan Vlaamse zijde (23% versus 6% in Wallonië in de periode 1992-2003). Dit heeft te maken met de sterkere toename van het aantal gepensioneerden aan Vlaamse zijde als gevolg van de snellere veroudering in deze regio.

Ondanks het feit dat Vlaanderen en Wallonië vergelijkbare socio-demografische evoluties (gezinsverdunding, afname van het gemiddelde kindertal, etc.) hebben ondergaan, verschillen beide regio's beduidend van elkaar op het vlak van gezinsconfiguratie. Waar de Waalse regio relatief genomen veel meer alleenstaanden (al dan niet met (on)afhankelijke kinderen) telt (40% tegenover 32% in Vlaanderen in 2004), wordt in Vlaanderen vaker in koppelverband geleefd.

In Wallonië leven meer gezinnen van maar 1 inkomen (51,5% i.p.v. 46,7% in Vlaanderen – 2003). Dit wordt slechts deels verklaard door de vaststelling dat er een groter aandeel alleenstaanden zijn. Meer dan in Vlaanderen, beschikt ook een belangrijk aandeel van de koppels in Wallonië slechts over één inkomen. Leven Waalse huishoudens toch van twee inkomens dan combineren zij vaker een arbeidsinkomen met een vervangingsuitkering of twee vervangingsuitkeringen.

³ Aantal werkenden en werklozen in verhouding tot de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

⁴ Aantal werkenden in verhouding tot de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

Tabel 1. Socio-demografische verschillen Vlaanderen en Wallonië, 2004 (1985 tussen haakjes).

		Vlaanderen	Wallonië
Leeftijd			
- 50-64 jaar		18 (17)	17 (17)
- + 65 jaar		17 (13)	16 (15)
Activiteitsgraad			
Werkzaamheidsgraad			
Aandeel werkenden in % totale populatie		41 (36)	36 (31)
Aandeel individuen met een vervangingsinkomen in % totale populatie		28 (19)	30 (24)
- werkloosheid (*)		8 (7)	11 (9)
- ziekte en invaliditeit		4 (2)	4 (3)
- pensioen		17 (11)	16 (13)
Gezinssamenstelling			
- alleenstaand (met of zonder kinderen)		32 (21)	40 (27)
- koppel (met of zonder kinderen)		55 (75)	49 (65)
Aantal inkomens per gezin			
- 1		47 (51)	51 (55)
- 2 of meer		52 (49)	45 (44)
Aantal arbeidsinkomens per gezin			
- in een gezin met 1 inkomen	0	53 (51)	57 (58)
	1	47 (49)	43 (40)
- in een gezin met 2 inkomens	0	18 (14)	19 (22)
	1	16 (22)	20 (24)
	2	67 (64)	61 (54)

(*) inclusief brugpensioenen.

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

1.2. Interregionale inkomensverschillen

Deels samenhangend met de uiteenlopende socio-demografische profielen, bestaan er tussen Vlaanderen en Wallonië per hoofd van de bevolking substantiële verschillen in inkomenshoogte en -samenstelling.

Berekend op basis van het gemiddelde voor Vlaanderen en Wallonië samen, was het verschil in het beschikbaar inkomen in 2003 volgens de SILC-gegevens ca. 9%. De voorbije twee decennia is de inkomenskloof sterk aangegroeid; met 1% was er in 1985 amper sprake van een inkomensverschil. Een sterke daling van de Waalse meer-inkomsten uit sociale zekerheid (van 29,7% naar 6% tussen 1985 en 2003) die niet gecompenseerd is geworden door een relatieve⁵ toename van het Waalse arbeidsinkomen per capita vormt hiervoor de verklaring.

De afname van het Waalse opnamesurplus in de sociale zekerheid is toe te schrijven aan een veel sterkere stijging van het per capita inkomen uit sociale zekerheid in Vlaanderen. Met name in de sector van de pensioenen is het Vlaamse per capita inkomen sterk gestegen ten gevolge van de snellere veroudering in deze regio. Deze factor verklaart ook de afname van

⁵ T.o.v. Vlaanderen. Het interregionale verschil in het uit arbeid gegenereerde inkomen is volgens steekproefgegevens in de beschouwde periode stabiel gebleven – het per capita inkomen uit arbeid ligt 15% hoger in Vlaanderen.

het Waalse surplus in ziekte en invaliditeitsuitkeringen (zie tabel 2). De toename van het Waalse surplus in de kinderbijslag werd veroorzaakt door de graduele toename van de selectiviteit ten voordele van langdurig werklozen.

De wijze waarop het beschikbaar inkomen per hoofd van de bevolking is samengesteld in beide regio's verschilt sterk. In Vlaanderen wordt 68% van het beschikbaar inkomen gegenereerd uit arbeid en is 28% afkomstig van sociale zekerheidsoverdrachten; in het Waalse gewest bedragen deze aandelen respectievelijk 54% en 33% (cijfer voor 2003).

Tabel 2. Gemiddeld inkomen per capita (*) naar inkomensbron, Vlaanderen-Wallonië, 2003.

	1985 (**)			2003		
	Vlaanderen	Wallonië	%-verschil	Vlaanderen	Wallonië	%-verschil
Totaal beschikbaar inkomen	689	684	+0,7	982	894	+9,1
- <i>Inkomen uit arbeid</i>	467	401	+14,8	668	578	+14,2
- <i>Inkomen uit sociale zekerheid</i>	187	248	-29,7	277	294	-5,9
pensioenen	86	111	-26,8	174	161	+7,8
werkloosheid	48	72	-41,2	49	71	-38,2
ziekte en invaliditeit	12	24	-71,3	23	26	-13
<i>Kinderbijslag</i>	37	38	-3,0	31	36	-15,6

(*) uitgedrukt in euro per maand.

(**) Cijfers voor 1985 uitgedrukt in prijzen van 2003.

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

Tabel 3. Procentuele toename van het gemiddeld inkomen per capita naar inkomensbron.

	1985-2003	
	Vlaanderen	Wallonië
Totaal beschikbaar inkomen	42%	31%
- <i>Inkomen uit arbeid</i>	43%	44%
- <i>Inkomen uit sociale zekerheid</i>	48%	18%

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

1.3. Omvang en determinanten van de sociale transferten

1.3.1. Omvang

Met het beduidend lager arbeidsinkomen per hoofd van de bevolking beschikt Wallonië niet over de bijdragecapaciteit⁶ om het opnamesurplus in de sociale zekerheid te ondervangen. Aan Vlaamse zijde werd in 2003 per hoofd van de bevolking 22% méér bijgedragen aan werknemersbijdragen (we beschikken niet over gegevens inzake werkgeversbijdragen) en personenbelasting dan in Wallonië.

Tabel 4. Sociale zekerheidsuitkeringen, werknemersbijdragen en bijdragen personenbelasting, uitgedrukt per hoofd van de bevolking (*), 2003 (1992 tussen haakjes⁷ ()).**

	Vlaanderen	Wallonië	Vershil
- <i>Uitkeringszijde (netto)</i> (sociale zekerheid)	277 (209)	294 (255)	-6% (22%)
- <i>Bijdragezijde</i> (fiscaliteit & werknemersbijdragen)	406 (339)	322 (288)	22% (16%)

(*) uitgedrukt in euro per maand.

(**) Cijfers voor 1992 uitgedrukt in prijzen van 2003.

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

1.3.2. Determinanten

De regionale onevenwichten in het stelsel van de sociale zekerheid zijn de resultante van *i*) demografische factoren (verschillen in leeftijdsstructuur, geslacht etc.), *ii*) het aantal individuen met een arbeidsinkomen of uitkering, *iii*) het niveau van het arbeidsinkomen of uitkering. In wat volgt, wordt de bijdrage geschat van elk van deze factoren. Het uitgangspunt daarbij is dat, in een gegeven gewest, het per capita inkomen uit een bepaalde bron berekend kan worden als de som van de gewogen inkomens per hoofd van de bevolking binnen een aantal groepen. De berekening wordt uitgevoerd voor arbeidsinkomens evenals voor de diverse vervangingsuitkeringen.

⁶ Zowel fiscaal als parafiscaal.

⁷ Gegevens niet beschikbaar voor 1985.

Tabel 5. Bijdragen van determinanten aan het onevenwicht tussen Vlaanderen en Wallonië in arbeidsinkomen en sociale zekerheidsuitkeringen, 1985 and 1997.

	1985			2003		
	Demografische factoren	Aantal individuen met een arbeidsinkomen/uitkering	Hoogte uitkering of arbeidsinkomen	Demografische factoren	Aantal individuen met een arbeidsinkomen/uitkering	Hoogte uitkering of arbeidsinkomen
	←100 % →			←100 % →		
Arbeidsinkomen	38	71	-9	16	66	18
Vervangingsinkomens	22	45	33	-134	652	-418
- werkloosheid	-4	79	25	-8	62	45,6
- ziekte en invaliditeit	-4	70	35	-17	67	50
- pensioenen	57	4	38	101	3	-4

Leeswijzer: de verschillende factoren tellen horizontaal op tot 100%.

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

Het verschil in arbeidsinkomen per hoofd van de bevolking⁸ is hoofdzakelijk toe te schrijven aan een groter aandeel werkenden in het Vlaamse landsgedeelte. Tussen 1985 en 2003 is het relatieve gewicht van deze factor echter afgenomen en zijn de hogere arbeidsinkomens in Vlaanderen in toenemende mate mede verantwoordelijk voor de interregionale kloof inzake arbeidsinkomens.

Het Waalse opnamesurplus inzake vervangingsuitkeringen wordt in belangrijke mate verklaard door het grotere volume uitkeringstrekkers in de diverse takken van de sociale zekerheid.

Zowel in de werkloosheidsverzekering (inclusief brugpensioenen) als in de ziekte- en invaliditeitsverzekering, is de kloof tussen beide landsdelen hoofdzakelijk het gevolg van een groter percentage uitkeringstrekkers aan Waalse zijde. Het Waalse surplus in de werkloosheidsverzekering wordt, naast een hogere werkloosheidsgraad, ook veroorzaakt door de hogere uitkeringen (vanwege een groter aandeel werkloze gezinshoofden in Wallonië en verschillen in uitkeringshoogte al naargelang gezinssituatie – cf. Cantillon et al, 1994).

In de sector van de pensioenen zijn hoofdzakelijk verschillen in leeftijdstructuur verantwoordelijk voor de – overigens kleiner wordende – interregionale verschillen.

Over de beschouwde periode is de interregionale transfer geëvolueerd van een demografische (m.n. intergenerationele) naar een vooral socio-economische transfer. Terwijl midden jaren tachtig het sociale zekerheidssurplus zich voor ca. 65% situeerde in de sector van de Waalse pensioenen is er in 2003 sprake van een pensioensurplus aan Vlaamse zijde. Vergeleken met het midden van de jaren '80 vinden interregionale transfers dan ook in toenemende mate

⁸ En dus ook het verschil in parafiscale bijdragen.

plaats in de vorm van intragenerationale solidariteit, tussen werkenden en werklozen. Het verschil in opname tussen de twee gewesten wordt verklaard door een (alsmaar) hogere per capita opname van uitkeringen in de sector van de werkloosheidsverzekering en de kinderbijslag in Wallonië.

Tabel 6. Aandeel van de diverse takken van de sociale zekerheid in het totale Waalse per capita inkomenssurplus uit sociale zekerheid, 1985-1997.

	1985	2003
<i>vervangingsinkomen</i>	98%	70%
pensioenen	41%	-79%
werkloosheid	38%	129%
ziekte en invaliditeit	19%	19%
<i>kinderbijslag</i>	2%	30%

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

1.4. De gevolgen van de transferten voor de intra- en interregionale welvaartsverdeling

Sociale zekerheidsuitkeringen hebben een sterk herverdelend effect en zijn bijgevolg in belangrijke mate verantwoordelijk voor de vermindering van verschillen in inkomen en welvaart tussen gezinnen en individuen.

Binnen de Vlaamse en Waalse regio's zorgen sociale overdrachten voor een substantiële verhoging van het gemiddeld inkomens- en welvaartsniveau. Bovendien worden de interpersonele welvaartsverschillen er door middel van sociale zekerheidsuitkeringen met ongeveer de helft verminderd en zorgt de werking van de sociale zekerheid voor een significante daling van het armoederisico.

Daarnaast corrigeert de werking van het sociale zekerheidsstelsel ook verschillen in welvaart en ongelijkheid *tussen* de regio's. Vóór sociale overdrachten ligt het inkomensniveau van Vlaanderen 16% (en 19% wanneer gecorrigeerd wordt voor gezinsgrootte -cijfers voor 2003) boven dat van Wallonië en is de welvaart er gelijk gespreid (gini-coëfficiënt van 0,44 in Vlaanderen tegenover 0,49 in Wallonië in 2003). Na herverdeling is de interregionale inkomens- en welvaarts kloof gereduceerd tot ongeveer 10% en benadert de post-transfer ongelijkheid in Wallonië veeleer het Vlaamse niveau.

Een indicatie van de omvang van de interregionale herverdeling kan bekomen worden aan de hand van een tussengroeps⁹Theil-index. De procentuele vermindering van de tussengroepsongelijkheid (en dus van de theil-coëfficiënt) vóór en na uitkeringen vormt een maat van herverdeling tussen de regio's (zie ook Ravishankar, 2003). Voor 2003 leert dergelijke berekening dat de inkomensongelijkheid tussen Vlaanderen en Wallonië met meer dan 60% gereduceerd wordt.

Ondanks een vermindering van de verschillen inzake niveau en spreiding van inkomen en welvaart resulteert de werking van de sociale zekerheid (en de daaruit voortvloeiende interregionale transferten) niet in een afname van de interregionale verschillen op het vlak van

⁹ Waarbij de regio's als subgroepen fungeren.

financiële armoede. Omdat i) de pre-transferarmoede in Wallonië veel (20% in 2003) hoger ligt dan Vlaanderen én ii) de sociale zekerheid in Vlaanderen meer dan in Wallonië zorgt voor armoedereductie, zijn tussen Vlaanderen en Wallonië de verschillen inzake armoederisico groter na dan vóór herverdeling (% in 2003).

Gemeten aan de hand van regionale armoedelijnen (waarbij het vergelijkingspunt niet het nationaal maar het regionaal gezinsinkomen is) zijn de interregionale verschillen – zowel vóór als na de werking van de sociale zekerheid en fiscaliteit – kleiner. De relatieve armoede in Wallonië blijft echter ook met deze maatstaf significant hoger dan in Vlaanderen. In de voorbije twee decennia is volgens de nationale én regionale armoedelinj het verschil tussen Vlaanderen en Wallonië sterk toegenomen (van 12% verschil in 1985 naar 17% verschil in 2003 volgens de regionale lijn).

Tabel 7. Gemiddeld markt- en beschikbaar inkomen (gestandaardiseerd en niet gestandaardiseerd) naar gewest 1992-1997.

	1985			2003		
	Vlaanderen	Wallonië	verschil	Vlaanderen	Wallonië	verschil
Gemiddeld gezinsinkomen						
- Pre - transfer	1412	1187	16,9%	1688	1387	+19%
- Post - transfer	1937	1864	3,8%	2371	2095	+12,1
Gemiddelde welvaart						
- Pre - transfer	811	702	14,1%	1076	913	16%
- Post - transfer	1077	1054	2,1%	1460	1325	+11,3
- toename	33%					
Intraregionale inkomensongelijkheid (gini)						
- Pre - transfer	0,39087	0,466609	18%	0,4414	0,4859	10%
- Post - transfer	0,21538	0,22380	4%	0,2487	0,2564	3%
- reductie	45%	52%		44%	47%	
Interregionale inkomensongelijkheid (tussengroepstheil)						
- Pre - transfer		0,00016			0,00285	
- Post - transfer		0,00005			0,00209	
- reductie		68%			62%	
Relatieve armoede individuen						
Nationale armoedelinj						
- Pre - transfer	36,7%	45,2%	21,4%	37,5%	45,4%	20%
- Post - transfer	8,9%	11,5%	26,5%	11%	18%	48%
- reductie	76%	75%		70%	60%	
Regionale armoedelinj						
- Pre - transfer	36,9%	44,2%	18,4%	39,1%	43,7%	11,2%
- Post - transfer	9,0%	10,2%	12,2%	13%	16%	17%
- reductie	76%	77%		66,7%	63,4%	

Bron: CSB-enquêtes en SILC.

1.5. Eerste-orde-effecten bij het 'opdrogen' van de financiële stroom tussen de regio's

Bovenstaande berekeningen geven aan dat het herverdelingsbeleid in België een belangrijke impact heeft op zowel de intra- als de interregionale ongelijkheden. In deze paragraaf gaan we na welke de eerste-orde effecten zijn – m.n. in termen van financiële armoede en inkomensongelijkheid – van het 'wegvallen' van de sociale transfers van Vlaanderen naar Wallonië. Met behulp van het microsimulatiemodel MISIM gaan we na wat de omvang van de financiële armoede en inkomensongelijkheid zou zijn indien de bijdragen en uitkeringen in beide landsdelen van een vergelijkbaar niveau zouden zijn¹⁰.

Een lineaire egalisatie van de inkomenskloof tussen Vlaanderen en Wallonië zou de ongelijkheid beduidend doen toenemen (tabel 8). In Wallonië zou het gemiddeld beschikbaar gezinsinkomen verminderen met 4%, terwijl het in Vlaanderen zou toenemen met 7%. Deze verandering in het beschikbaar gezinsinkomen zou in Wallonië leiden tot een stijging van het armoedepercentage van 13% naar 18%. Ook de inkomensongelijkheid zou toenemen, niet enkel in Wallonië maar ook in Vlaanderen.

Tabel 8. Simulatie van gevolgen van een egalisatie van bijdrage- en uitkeringsniveaus in Vlaanderen en Wallonië, 1997.

	Vlaanderen		Wallonië	
	nu	simulatie	nu	simulatie
Gemiddeld gezinsinkomen	100%	107%	100%	96%
Armoede	9,7%	9,5%	13,1%	18,3%
Ongelijkheid (Gini)	0,236	0,251	0,236	0,250

Bron: MISIM op basis van CSB-enquêtes.

¹⁰ In de simulatie wordt het Vlaamse bijdrageniveau verlaagd tot het Waalse en wordt het Waalse uitgavenniveau verlaagd tot het Vlaamse.

Deel 2. Zijn transferten problematisch? Zo ja, waarom dan precies?

De inkomensherverdeling die tot stand komt binnen het stelsel van de sociale zekerheid is van interpersonele aard. Mechanismen van horizontale en verticale solidariteit zorgen voor een herverdeling van inkomens tussen individuen uit verschillende risico- en inkomensgroepen.

Meestal genereert het stelsel van sociale zekerheid dan ook een herverdeling van inkomens tussen regionale entiteiten. In de mate dat *i*) sociale risico's ongelijk verdeeld zijn over de regio's en/of *ii*) de capaciteit om bij te dragen aan de stelsels van sociale zekerheid regionaal verschilt en/of *iii*) er verschillen zijn in de uitvoeringswijze van de stelsels van de sociale zekerheid en/of in de inhoud van het flankerende beleid (bv. arbeidsbemiddeling, onderwijs, etc), geven de systemen van interpersonele herverdeling aanleiding tot het ontstaan van geldstromen tussen de verschillende deelgebieden van een land.

In wat volgt zullen we proberen te definiëren onder welke voorwaarden en omstandigheden regionale sociale zekerheidstransferten problematisch (kunnen) zijn. Hierbij gelden twee uitgangspunten. We bekijken het problematische karakter van de transferten a) vanuit de sociale doelmatigheid van de sociale zekerheid en b) voor de federatie in zijn geheel. We kijken naar de mogelijke negatieve effecten van transferten op de werkgelegenheid, de economische groei, de sociale cohesie, de welvaart en de generositeit van de bescherming. We benadrukken dat – vanuit het specifieke standpunt van een bepaalde regio – transfers om andere redenen problematisch kunnen worden geacht.

2.1. Transferten en fiscaal federalisme

Schaalvoordelen, risicoverdeling en het vermijden van negatieve spill-over effecten zijn argumenten voor een centraal georganiseerd herverdelingsstelsel (Begg, 1993). Klassiek wordt echter vooral verwezen naar de theorie van het fiscale federalisme die stelt dat sociale herverdeling onder druk komt wanneer ze wordt georganiseerd op een lager bestuurlijk niveau en dit omwille van de mobiliteit van arbeid en kapitaal (zie onder meer Tiebout, 1956; Oates, 1972, 1999; Wildasin, 1991, 1994; Peterson, 1995).

Volgens de theorie van het fiscale federalisme maakt de competitie tussen landen of regio's het onmogelijk om een omvangrijke sociale herverdeling te organiseren binnen lokale territoriale omschrijvingen. Omdat arbeid en kapitaal in een open markt mobiel zijn, zal herverdeling op lokaal niveau aanleiding vormen voor sociaal zwakkeren om te verhuizen naar regio's waar de sociale uitkeringen hoog zijn. Meer vermogende gezinnen zullen daarentegen geneigd zijn weg te trekken uit deze regio's omdat zij onder de vorm van hoge belastingen en sociale bijdragen de volledige last van die herverdeling dragen (Bertels et. al.). Ook bedrijven zouden regio's waar de (para)fiscale druk hoog is, vermijden. Regio's met genereuze beschermingssystemen zullen bijgevolg geconfronteerd worden met stijgende uitgaven en een steeds kleiner wordende financiële basis. In *The Price of Federalism*, argumenteert Peterson (1995) dan ook dat een decentralisatie van het herverdelingsbeleid, regio's (of landen) ertoe dwingt in competitie te treden met elkaar teneinde de minst aantrekkelijke te worden voor individuen die sterk afhankelijk zijn van sociale voorzieningen. Elke regio (of land), zal zich verplicht zien af te dingen op de sociale uitkeringen om de instroom van behoeftigen tegen te gaan en sociaal sterkeren (bv. hooggeschoolden) en bedrijven aan te trekken. Op termijn zou deze dynamiek leiden tot een 'race to the bottom'

waarbij de sociale bescherming stelselmatig wordt afgebouwd. Dit zou naast negatieve sociale gevolgen ook remmend kunnen zijn voor de economische groei, bijvoorbeeld vanwege een slechtere scholing of risico-aversie van de financieel armere bevolking. Peterson (1995) stelt dan ook dat "in a society where both people and business are highly mobile, it makes little sense to leave the marginal cost of welfare provision to lower tiers of government".

De mobiliteitsaansname is hierbij vanzelfsprekend een kritische factor. Hoe minder mobiel werknemers en ondernemingen zijn, hoe kleiner het gevaar voor sociale dumping. Hoewel de mobiliteit van arbeid in België beperkt is (zie verder) moet dit punt om verschillende redenen ernstig genomen worden. Vooreerst omdat niet alleen de feitelijke migratie maar ook de politieke perceptie van gevolgen van migratiebewegingen die 'mogelijk zouden kunnen optreden' van belang is. Een regionale overheid zal bijvoorbeeld sterk afgeremd worden om hogere werkloosheidsuitkeringen te voorzien vanwege de vrees voor een aanzuigend effect op laaggeschoolden uit een naburige regio waar de uitkeringen lager zijn. Ten tweede moet rekening gehouden worden met de zeer specifieke situatie in Brussel waar effectief sprake is van een grote pendelmigratie. Tenslotte is ook het feit dat in België zowat 16% van de bedrijven vestigingsplaatsen heeft in verschillende regio's een belangrijk gegeven.

Volgens de theorie van het fiscaal federalisme hoort sociale herverdeling dus thuis op een hoger ((supra)nationaal) niveau. Lagere niveaus kunnen zich dan best concentreren op het economische ontwikkelingsbeleid, zoals onderwijs, infrastructuur en veiligheid. Het Belgische federalisme benadert dit ideaalbeeld: de federale overheid herverdeelt door middel van één centrale personenbelasting, één sociaal zekerheidssysteem én een cofinanciering van de bijstand. De regio's of (deel)staten concentreren zich op uitgaven voor onderwijs en economische ontwikkeling. Voor zover via de kinderbijlagen en de gezondheidszorgen ook een verticale herverdeling wordt tot stand gebracht (wat sinds de invoering van de verhoogde bedragen voor langdurige uitkeringstrekkers, de maximumfactuur en het omnio-statuut in toenemende mate het geval is) en zij gefinancierd worden door bijdragen op het loon geldt deze overweging ook voor deze kostendekkende uitkeringen.

Ofschoon heel wat af te dingen valt op de klassieke theorie van het fiscale federalisme (zie Ambrosanio en Bordignon, 2006 en Wilson, 2006) lijkt het argument dat sociale herverdeling op het hoogst mogelijke bestuursniveau moet geplaatst worden om sociale concurrentie tussen regio's (landen) te vermijden stand te houden. In dat opzicht zijn de transferten van Vlaanderen naar Wallonië dus geenszins problematisch, integendeel. Via de sociale zekerheid worden in beginsel op een transparante, soepele en automatische wijze transferten georganiseerd in functie van regionale verschillen in draagkracht (lonen) en in de prevalentie van sociaal erkende risico's (bv. het differentiële tempo van veroudering in Vlaanderen en Wallonië). De transferten vermijden daarbij een ongewenste competitie tussen deelstaten die tot sociale dumping zou kunnen leiden.

2.2. Zijn de transferten hinderlijk voor regionale convergentie?

Beschouwd vanuit hetzelfde standpunt zou echter ook geargumenteed kunnen worden dat het Belgische uniforme sociale vangnet de mobiliteit van Wallonië naar Vlaanderen verhindert en de economische dynamiek in het Zuiden afremt. Waalse werkzoekenden zouden niet voldoende incentieven hebben om in Vlaanderen te gaan werken terwijl de loonkosten¹¹ in

¹¹ Het gaat hier om de loonkosten per eenheid product.

Wallonië te hoog zijn/blijven om er comparatieve voordelen te kunnen ontwikkelen. Omvangrijke sociale transferten zouden dus ook een verklaring kunnen vormen voor het Waalse onvermogen om de sociaal-economische kloof met Vlaanderen weg te werken.

De logica van het fiscaal federalisme impliceert immers dat vanwege het bestaan van uniforme loonkosten en een uniform geldende sociale zekerheid in heel de federatie mogelijke verschillen in economische dynamiek tussen regio's (of (deel)staten) kunstmatig in stand worden gehouden. Omwille van de veronderstelde mobiliteit van arbeid en kapitaal, zouden de socio-economische verschillen tussen regio's op termijn kunnen verdwijnen mochten er geen transferten zijn, hetzij door arbeidsmigratie van armere naar rijkere regio's, hetzij door delokalisatie van bedrijven en investeringen in de omgekeerde richting (Manacorda en Petrongolo, 2006).

De unitaire sociale zekerheid én het feit dat de loonvorming plaatsvindt op nationaal bedrijfstakniveau, maken dat de loonverschillen alsook de verschillen in loonkosten tussen Vlaanderen en Wallonië klein zijn. Bovendien zou ook verondersteld kunnen worden dat de werkloosheidsvallen ervoor zorgen dat de mobiliteit van Waalse werklozen naar Vlaanderen beperkt is (Caruso, 2003). Het ontwikkelen van comparatieve voordelen en de mobiliteit van arbeid en kapitaal zouden dus in deze gedachtegang gehinderd kunnen worden door het bestaan van een universele sociale bescherming.

De persistente en zelfs groeiende asymmetrie in België tussen de Vlaamse en Waalse arbeidsmarkt (m.n. de werkzaam- en werkloosheidsgraden) zou kunnen gezien worden als een bevestiging van deze stelling. Cijfers geven aan dat zowel de intergewestelijke woon- als de intergewestelijke pendelmobiliteit (twee aspecten van werknemersmobiliteit) in België eerder beperkt is. Intergewestelijke verhuizingen maakten in 2002 slechts 7% uit van de totale woonmobiliteit en slecht één op vijf daarvan vond plaats tussen Vlaanderen en Wallonië. In 2003 ging ongeveer 14% van alle werkenden in België in een ander gewest werken dan waar ze wonen (met 17% ligt de pendelintensiteit¹² iets hoger in Wallonië dan in Vlaanderen (14%)) (Tielens, 2004). Dit is laag¹³, gegeven de zeer grote verschillen in werkloosheidsgraden. De arbeidsmarktverschillen hebben zich doorheen de tijd bovendien niet uitgevlakt.

De vraag is echter of en in hoeverre zulks te wijten is aan het bestaan van één sociale zekerheid en de hieruit voortvloeiende sociale transfers. Op de assumptie van volledige mobiliteit van arbeid en kapitaal valt namelijk heel wat af te dingen.

Ten eerste veronderstelt de mobiliteitsaannname dat de economische agenten (arbeid en kapitaal) *goed geïnformeerd* zijn. Het is echter weinig waarschijnlijk dat potentiële migranten steeds voldoende op de hoogte zullen zijn van de beschikbare (sociale) voorzieningen en dit zowel m.b.t. de faciliteiten in de eigen regio als elders. Het is daarom hoegenaamd geen evidentie te veronderstellen dat de betrokken economische agenten een grondige afweging kunnen maken van de voor- en nadelen van een eventuele verhuis. Mobiliteit van arbeid en kapitaal wordt mogelijk gehinderd door het feit dat economische agenten in de realiteit

¹² Aantal intergewestelijke pendelaars/ aantal werkende inwoners van een gewest.

¹³ Laat men de mobiliteit naar Brussel buiten beschouwing, dan is dit cijfer nog lager. Het overgrote deel van de pendelbewegingen in Vlaanderen en Wallonië vinden immers plaats richting Brussel. Immers, nauwelijks één op tien van de Vlaamse pendelaars werkt in Wallonië en twee op tien van de Waalse pendelaars werkt in Vlaanderen.

minder goed geïnformeerd zijn dan de theorie van het fiscaal federalisme veronderstelt. Zo maakte de regionalisering van de diensten voor arbeidsvoorziening in België tot voor kort dat de informatie over de werkgelegenheid in een ander gewest slechts in beperkte mate beschikbaar was. Op de websites van de gewestelijke diensten voor arbeidsvoorziening werden bijvoorbeeld maar weinig jobs in een ander taalgebied aangeboden (Caruso, 2003)¹⁴.

Ten tweede zijn er ook belangrijke financiële/economische, institutionele, politieke en culturele barrières op de mobiliteit van mensen én van bedrijven (Ohlin-report, 1956; Barnard, 2000). Een belangrijke barrière in België vormt de *linguïstische kloof*. De culturele gehechtheid aan de eigen regio en het gegeven dat er in de andere regio een andere taal gesproken wordt, werkt remmend op de interregionale mobiliteit in België (Caruso, 2003). De OESO duidt voor België ook de hoge graad van eigendomsverwerving aan als belangrijke barrière voor arbeidsmobiliteit (Employment Outlook, 2005) maar het verband zou natuurlijk ook in omgekeerde richting kunnen verlopen.

Ten derde wordt de mobiliteit van arbeid en kapitaal ook bepaald door andere factoren dan louter lage arbeidskosten. Ook de productiviteit (b.v. door middel van een goed gekwalificeerde beroepsbevolking), de aan- of afwezigheid van een goede infrastructuur en dienstverlening, de sociale vrede, het vertrouwen in de overheidsinstellingen en dergelijke meer, zijn bepalend voor de aantrekkingskracht van een regio. Derhalve kan een regio waar de fiscale en/of parafiscale lasten gemiddeld hoger zijn, desondanks toch een attractieve plaats zijn om te investeren.

Vanwege deze mobiliteitsbeperkingen is het ver van zeker dat een gesplitste sociale zekerheid in België zou bijdragen tot een grotere mobiliteit van arbeid en kapitaal en derhalve tot een afvlakking van de regionale economische onevenwichten. Voor Canada is alvast aangetoond dat er geen systematisch verband is tussen de economische prestaties van een regio en het feit dat zij al dan niet netto-ontvanger is van sociale transferten (Kaufman e.a., 2003).

Bovendien moet vanuit het perspectief van een adequate sociale bescherming de vraag gesteld worden of het nastreven van regionale convergentie via sociale concurrentie tussen deelstaten wenselijk is. Een defederalisering van de sociale zekerheid zou Wallonië theoretisch toelaten om te opteren voor een verlaging van de fiscale en parafiscale lasten (en dus van de loonkosten én van de sociale uitkeringen). Aangezien dergelijke operatie in een eerste beweging onvermijdelijk zou leiden tot een belangrijke toename van de armoede, is dit een keuze die onwenselijk en politiek erg onwaarschijnlijk lijkt. In Wallonië zijn de armoedecijfers reeds hoog terwijl de uitkeringsniveaus in Europees comparatief perspectief eerder laag zijn. Wil men na een regionalisering de generositeit van het systeem daarentegen op hetzelfde niveau houden, dan zouden de sociale bijdragen in Wallonië substantieel dienen verhoogd te worden. De fiscale en parafiscale lasten zouden derhalve moeten toenemen waardoor de economische divergenties tussen de regio's zouden toe- in plaats van afnemen. Ook in het geval Vlaanderen de – bij splitsing van de sociale zekerheid – vrijgekomen budgettaire marge zou gebruiken om de lasten te verlagen, zouden de divergenties ten nadele van Wallonië toenemen. Nochtans wordt opwaartse convergentie algemeen wenselijk geacht

¹⁴ In 2005 werd met het oog op de verbetering van de interregionale arbeidsmobiliteit, een samenwerkingsakkoord afgesloten tussen de verschillende deelgebieden van ons land (Tielens, 2004). Onder meer door middel van informatie-uitwisseling over werkaanbiedingen en de organisatie van transregionale opleidingen tracht men bestaande barrières inzake arbeidsmobiliteit tussen de regio's weg te werken.

vanuit economische (het bewerkstelligen van synergieën tussen Vlaanderen en Wallonië) en sociale overwegingen (niet in het minst om de pensioenlasten in de toekomst te kunnen dragen).

Om deze reden belijden sommigen de noodzaak om ook na een splitsing van (delen van) de sociale zekerheid de solidariteitsstromen van Vlaanderen naar Wallonië te handhaven, zij het dan niet via een systeem van interpersoonlijke inkomensherverdeling maar van directe (uitdovende) interregionale herverdeling. Vanuit deze zienswijze zijn niet de transferten als dusdanig maar wél de wijze waarop deze worden georganiseerd problematisch. Er wordt dan verondersteld dat interregionale transferten 'transparanter' zouden zijn dan de transferten via de sociale zekerheid. Door middel van zulke vaste en gelimiteerde transfer zou Wallonië – zo gaat de impliciete aanname – tegelijk de (werkloosheids-)uitkeringen en de loonkosten kunnen verlagen, zonder een sociaal bloedbad aan te richten.

2.3. Transparantie van transfertenstromen

De interregionale herverdeling op basis van sociale zekerheid verloopt via 'sociale risico's' en 'sociale bijdragen' en verloopt zowel vertikaal (van hoge naar lage inkomens) als horizontaal (van gezinnen zonder kinderen naar gezinnen met kinderen, van gezonden naar zieken, van jong naar oud). De werking van de sociale zekerheid corrigeert automatisch voor (regionale) verschuivingen in draagkracht (loonmassa) en behoeften (vanwege bijvoorbeeld een ander verouderingstempo in de betrokken regio's; relatieve veranderingen in levensverwachting, morbiditeit en nataliteit; scolariteit; structurele en conjuncturele verschuivingen op de arbeidsmarkt etc.). Een interregionale transfert zou idealiter met dezelfde factoren moeten rekening houden. Evenwel zou het erg moeilijk zijn, zonet onmogelijk, om tijdig de genoemde verschuivingen te detecteren om ze aldus te kunnen opnemen in een soort van 'allocatiemodel' om de budgetten te verdelen over de deelstaten. Het statistische apparaat en de bewustwording van mogelijk relevante divergenties inzake sociaal-demografische en economische trends loopt immers altijd achter op de sociale werkelijkheid. Zo blijkt bijvoorbeeld uit de kinderbijslagstatistieken dat het aandeel weeskinderen in Wallonië hoger is dan in Vlaanderen. Het kinderbijslagsysteem corrigeert hiervoor automatisch. Dit zou veel moeilijker gerealiseerd kunnen worden via een beleidsgestuurd allocatiemodel. Ook de regionale verschillen inzake de socio-demografische veroudering (m.n. levensverwachting) worden automatisch 'verrekend' in het pensioenstelsel. Zo beschouwd, organiseert de sociale zekerheid een transparante en soepele regionale herverdeling op basis van gemeenschappelijke overeengekomen 'sociale risico's' en 'bijdrage-bases' (zie voor dit argument ook Schokkaert en Van de Voorde, 2007).

Hier is het ook nuttig te doordenken hoe een regionalisering van de sociale zekerheid met een vaste en gelimiteerde transfert van Vlaanderen naar Wallonië de convergentie tussen regio's zou kunnen bevorderen en welke consequenties dit zou kunnen hebben. Volgende scenario's zouden zich kunnen aftekenen:

- 1) Arbeidsplaatsen (kapitaal) migreren van het buitenland naar Wallonië
- 2) Arbeidsplaatsen (kapitaal) migreren van Vlaanderen naar Wallonië
- 3) Waalse werklozen vinden werk in Wallonië
- 4) Waalse werklozen vinden werk in Vlaanderen, i.p.v. Vlaamse werklozen
- 5) Waalse werkenden – migranten of forensen – vervangen Vlaamse werkenden, die daardoor werkloos worden
- 6) Waalse werklozen verhuizen naar Vlaanderen en worden Vlaamse werklozen

Wanneer Waalse werklozen hun rechten hebben opgebouwd in het unitaire systeem, kan een Vlaamse Sociale Zekerheid zo'n migratie van werklozen wellicht moeilijk voorkomen, ook gegeven de EU regels inzake het vrij verkeer van personen. Op te merken valt dat dit effect in de Amerikaanse literatuur juist als een reëel fenomeen wordt gezien; het is daar juist één van de redenen om te pleiten voor federale sociale zekerheid.

Met andere woorden, dit scenario zou in feite een lage-lonen land direct naast de deur creëren, met alle gevolgen van dien voor de Vlaamse werkgelegenheid, lonen en welvaart. De gewenste convergentie zou niet alleen tot stand komen door een toename van de werkgelegenheid en een afname van de werkloosheid in Wallonië, maar ook door de omgekeerde effecten in Vlaanderen.

2.4. Is de omvang van de transferten problematisch?

De omvang van de interregionale transferten wordt in beginsel bepaald i) door de grootte van de regionale verschillen inzake draagkracht en prevalentie van sociale risico's alsook ii) door het interne vertikaal en horizontaal herverdelend vermogen van het sociaal zekerheidsstelsel.

De omvang van de Belgische regionale verschillen inzake economische en arbeidsmarktprestaties is relatief groot vergeleken met andere Europese landen. Zo kent ons land – vergeleken met de oude EU15-lidstaten en gemeten aan de hand van regionale variatiecoëfficiënten – een relatief grote regionale spreiding van het BBP per capita (VRIND, 2001, Eurostat), van de werkzaamheidsgraden en van de werkloosheidspercentages (Eurostat). Inzake de financiële armoede en inkomensongelijkheid¹⁵, blijkt de omvang van de interregionale verschillen echter relatief (en dus vergeleken met anderen landen) veel minder uitgesproken (Kangas & Ritakallio, 2004; Mercader-Prats & Levy, 2004). Een verklaring voor het feit dat de regionale verschillen inzake armoede en inkomensongelijkheid eerder beperkt zijn ondanks de grote regionale diversiteit op het vlak van economische en arbeidsmarktindicatoren, is mogelijk gelegen in het redistributieve vermogen van het Belgisch sociaal zekerheidsstelsel en de fiscaliteit.

Internationaal vergelijkend onderzoek (Cantillon et al., 2007, Verbist, 2002) leert dat het interpersoneel, herverdelende karakter van de Belgische sociale zekerheid inderdaad relatief groot is, doch niet exuberant. Dankzij sociale zekerheidstransfers wordt een significant niveau van armoedereductie bereikt maar in de cluster van Europese, rijke, egalitaire landen¹⁶ presteert ons land eerder middelmatig. Het Bismarckiaanse karakter van ons systeem (waarbij de nadruk ligt op horizontale eerder dan op verticale herverdeling) evenals het feit dat onze uitkeringen relatief laag zijn in internationaal comparatief perspectief (Cantillon et al., 2004; 2007) vormt hiervoor een verklaring.

Een internationale positionering van ons land m.b.t. de omvang van de interregionale herverdeling die voortvloeit uit de werking van het sociaal zekerheidsstelsel, vereist een

¹⁵ Zowel voor als na de werking van de (para)fiscaliteit.

¹⁶ Deze cluster omvat Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Finland en Zweden. Dit zijn rijke, egalitaire landen waarmee we ons plegen te vergelijken en waarnaar vaak wordt verwezen in debatten over arbeid, sociale zekerheid en welzijn.

analyse zoals in het eerste deel van dit bericht¹⁷. Dergelijk onderzoek is niet meteen voorhanden hoewel er wel enkele zeldzame studies beschikbaar zijn waarin voor een aantal landen de interregionaal herverdelende capaciteit van redistributieve (personenbelasting en sociale zekerheid) systemen wordt becijferd. Zo blijkt uit onderzoek van Ravishankar (2003) dat de interregionale ongelijkheidsreductie in federale landen zoals de Verenigde Staten, Duitsland, Canada en Australië tussen de 31 en de 54 % bedroeg (cijfers voor midden jaren '90). Hoewel deze cijfers geenszins vergelijkbaar zijn¹⁸ met de 60%-reductie die wij rapporteerden in het eerste deel van deze tekst, lijkt het wel redelijk om aan te nemen dat de regionale herverdeling in België veeleer de Australische dan de Amerikaanse situatie benadert.

2.5. Proeve tot een adequate problematisering van de regionale interpersoonlijke transferten

Uit het voorgaande onthouden we dat de sociale zekerheid, in beginsel, interregionale inkomenstransferten organiseert op basis van draagkracht (lonen) en behoeften (sociale risico's). De transferten vermijden daarbij een ongewenste competitie tussen deelstaten die tot sociale dumping zou kunnen leiden. Het lijkt bovendien niet erg waarschijnlijk dat de oorzaak van de grote en persistente socio-economische verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië in de sociale zekerheid te vinden is. Daarvoor is de potentiële mobiliteit in België wellicht te beperkt vanwege cultureel-linguïstische verschillen en deficiënties in informatiedoorstromen. Bovendien zijn er voldoende argumenten van economische en sociale aard om de sociale zekerheid *niet* in te zetten in een streven naar convergentie tussen de deelstaten.

Daarmee is niet gezegd dat aan de sociale zekerheidstransferten van Vlaanderen naar Wallonië geen problematische effecten zouden verbonden zijn voor de doelmatigheid van de sociale zekerheid. We stellen voor de transferten als volgt te problematiseren:

"Regionale interpersoonlijke transferten zijn problematisch voor zover (of in de mate dat) i) sociale risico's en/of verschillen in bijdragecapaciteit aantoonbaar veroorzaakt worden door het beleid (of non-beleid) in één van de deelstaten of ii) het unitaire systeem waaruit de transferten voortspruiten de ruimte ontnemt aan de deelstaten om een beleid te ontwikkelen dat vereist wordt door de eigen lokale mogelijkheden, noodwendigheden en voorkeuren of tot een beleidspatstelling leidt vanwege het bestaan van verschillende politieke voorkeuren in de deelstaten."

Sociale risico's en bijdragecapaciteit veroorzaakt door regionaal beleid – De Belgische casuïstiek levert enkele voorbeelden van hoe het beleid van de deelstaten een aantoonbaar en direct effect kan hebben op de uitgaven van de sociale zekerheid. Eén van meest treffende voorbeelden wordt geboden door de recente hervorming van het hoger onderwijs (BAMA). Waar Wallonië er voor opteert om in de toekomst tweejarige Masters in te richten, zullen de Vlaamse Masters in de humane wetenschappen voorlopig standaard één jaar bedragen. Deze beleidskeuze heeft evenwel belangrijke financiële repercussies voor het kinderbijslagstelsel. Een bijkomend studiejaar betekent immers dat de betrokken student een jaar langer het recht op kinderbijslag behoudt. Aangezien het kinderbijslagstelsel een federale aangelegenheid is, zullen de kosten die deze beleidskeuze met zich meebrengt dan ook federaal – en dus ook mee door Vlaanderen – gedragen worden. De Waalse overheid neemt met andere woorden een

¹⁷ Dit vormt een onderdeel van het doctoraatsonderzoek van Veerle De Maesschalck.

¹⁸ Vanwege verschillen in tijdstip (90'er jaren versus 2003) en in methodologieën.

beslissing met directe gevolgen voor één van de takken van de sociale zekerheid zonder daar zelf rechtstreeks of onrechtstreeks de budgettaire gevolgen van te dragen. Een tweede voorbeeld hiervan vormen de overheidspensioenen: het gevoerde regionale loonbeleid t.a.v. ambtenaren heeft een uitgestelde impact op de overheidsuitgaven inzake pensioenen. Een derde voorbeeld vormt de controle op de werkwillegheid van uitkeringsgerechtigde werklozen. Deze is toevertrouwd aan de gewesten terwijl de financiële repercussies van werkloosheid enkel op federaal niveau gevoeld worden (i.c. de uitkeringsmassa in de werkloosheidsverzekering). De gevolgen van een minder streng controlebeleid in één regio wordt mee financieel gedragen door de andere regio's. In tegenstelling tot de twee eerste voorbeelden is in dit geval de band tussen beleid en sociale zekerheidsuitgaven evenwel moeilijker aantoonbaar en zeker moeilijk kwantificeerbaar.

Beperking van beleidsruimte – Een unitaire sociale zekerheid en de daaruit voortvloeiende transferten ontnemt aan de deelstaten ruimte om een beleid te ontwikkelen dat aansluit bij de noden en preferenties van de betrokken regio's. Zo zien we in België bijvoorbeeld dat, met betrekking tot het arbeidsmarktbeleid, de activering van ouderen van prioritair belang is in Vlaanderen terwijl de Waalse arbeidsmarktsituatie eerder een beleid vereist dat zich richt op de verhoging van de werkgelegenheidsgraad bij jongeren (Voka, 2005: 7). Omdat de deelstaten niet bevoegd zijn om het stelsel van sociale uitkeringen in te zetten, laat staan om te buigen in functie van de eigen noden, ontbreekt het hen aan een potentieel belangrijke hefboom van beleid.

Vanwege verschillende preferenties, mogelijkheden en een moeilijk te bereiken politieke consensus op het federale niveau verloopt ook de implementatie van nieuwe beschermingssystemen (of het ontmantelen van oude) moeilijker (zie voor een uitvoerig overzicht van de theorie terzake Ahmad en Brosio, 2006). Op een lager bestuursniveau is het vanwege een grotere homogeniteit eenvoudiger om aan beleidsinnovatie te doen. De weerstand die er in Wallonië was tegen bijvoorbeeld een strakker werkloosheidsbeleid heeft ongetwijfeld een sterk vertragend effect gehad voor het aktiveringsbeleid in België. Bovendien is op een kleinere schaal de verbondenheid tussen mensen groter en derhalve zal op dat niveau de wil om solidair te zijn en te herverdelen groter zijn dan wanneer dat gebeurt binnen een grote en heterogene entiteit (Pauly, 1973). Voor een voorbeeld hiervan in de Belgische context verwijzen we naar de invoering van de Vlaamse zorgverzekering. De Vlaamse overheid is erin geslaagd om – in een periode waarin het onder controle houden van de uitgaven in de sociale zekerheid en het verminderen van de fiscale en parafiscale druk een primaire doelstelling vormt – een nieuwe bijdrage te introduceren en dit met een zeer brede politieke consensus.

Een gedecentraliseerd (sociaal) beleid zou vanwege het zogenaamde 'laboratory federalism' (Oates, 1999) ook meer ruimte geven voor innovatie (Jung, 2005: 3). Dit werd door James Bryce als volgt omschreven: "Federalisme laat mensen toe om experimenten uit te proberen die niet veilig uitgeprobeerd zouden kunnen worden in een groot, gecentraliseerd land." Een illustratie hiervan vormen de recente evoluties in Spanje op het vlak van sociaal beleid. Na de decentralisatie van het Spaanse sociaal beleid vertoonden zeven regio's (Catalonia, Galicia, Murcia, Madrid, Navarre, the Basque Country and La Rioja) een hoge mate en zes regio's een belangrijke mate van beleidsinnovatie (Subirats, 2005). Op basis van de Spaanse ervaringen stellen Moreno and Trelles (2005: 519) dan ook dat "[t]here is certainly a case for sub-state units to become 'laboratories of democracy'. It has been claimed that the payoff from innovation exceeds the advantages of uniformity and policy diffusion." Ze geven daarenboven aan dat "the greater the need for innovation (for example a 'new' problem or solution), the

greater is the rationale for that function to be provided by the sub-state government" (Moreno & Trelles, 2005: 519). Voor wat België betreft, verwijzen we in dit verband bij wijze van voorbeeld naar het recente initiatief van de Vlaamse minister van werkgelegenheid. Hij introduceerde een maatregel gericht op de activering van – hoofdzakelijk laaggeschoolde – jonge werklozen (Vandenbroucke, 2006) waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de lokale overheden en administratie. Momenteel wordt de beleidsmaatregel in 14 steden 'getest' en eerste tussentijdse resultaten geven aan dat de maatregel succesvol is.

Deel 3. Besluit en overwegingen voor het beleid: responsabilisering, decentralisatie en coördinatie

Uit de gepresenteerde empirische gegevens in het eerste deel van deze tekst onthouden we dat de sociale transferten van Vlaanderen naar Wallonië omvangrijk zijn; ze worden globaal verklaard door een hogere relatieve bijdrage aan de sociale zekerheid vanuit Vlaanderen (vanwege hogere tewerkstellingsgraden en hogere lonen) en een grotere opname van sociale uitkeringen in Wallonië (vooral vanwege een hogere graad van werkloosheid, ziekte en invaliditeit)

Evenwel, over een langere periode beschouwd, nemen de transferten substantieel af. Vanwege de snellere veroudering in Vlaanderen neemt immers het Vlaamse beslag op de sociale zekerheid sterk toe; het traditionele Waalse pensioensurplus is nu zelfs omgeslagen in een Vlaams surplus. De demografische veroudering verklaart ook waarom de toename van de Vlaamse sociale bijdragen minder groot is dan wat de differentiële groei van de werkzaamheidsgraden zou laten vermoeden. De impact van de differentiële veroudering in beide landsdelen is zeer substantieel en zal – ceteris paribus – tot een verdere daling van de transferten van noord naar zuid leiden.

De regionale sociale transferten hebben een belangrijke intra- en interregionale nivellerende werking: zowel de inkomensongelijkheid binnen als tussen de regio's wordt door de sociale zekerheid sterk gereduceerd. Evenwel, mede vanwege de afname der transferten in de voorbije decennia, zijn de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië inzake inkomen, welvaart en armoede significant toegenomen. Het gemiddeld per capita beschikbaar gezinsinkomen is volgens onze steekproefgegevens in Vlaanderen meer dan 9% hoger dan in Wallonië. In 1985 bedroeg het verschil amper 1%. Het aandeel gezinnen onder de Europese armoedelijn is ten zuiden van de taalgrens bijna 50% hoger dan in het Noorden. Het verschil in 1985 bedroeg nog maar 27%.

In het tweede deel van de tekst kwamen wij tot het besluit dat de sociale transferten als dusdanig niet problematisch zijn, voor zover zij althans voortvloeien uit endogene verschillen in draagkracht en sociale risico's tussen regio's. Zij zijn zelfs noodzakelijk om een neerwaartse sociale concurrentie (sociale dumping) tussen regio's te vermijden. Bovendien zouden door het 'opdrogen' van de sociale transferten de sociaal-economische divergenties tussen de regio's vermoedelijk veeleer toenemen. Nochtans wordt opwaartse convergentie algemeen wenselijk geacht, zowel vanuit economische als vanuit sociale overwegingen. We argumenteerden ook dat de sociale zekerheid een transparante en soepele herverdeling organiseert in functie van 'sociale risico's' en 'bijdrage-bases'. Een interregionale transfert via een beleidsgestuurd allocatiemodel zou dit veel minder verfijnd kunnen realiseren.

Om redenen van doelmatigheid mag daarom dat niet als zodanig naar een de-federalisering van sociale zekerheidstransfers gestreefd worden. Het onderscheid dat hieromtrent vaak gemaakt wordt tussen inkomensvervangende en kostendekkende uitkeringen lijkt hierbij ook niet relevant.

Echter, voor zover de regionale verschillen in draagkracht en sociale risico's veroorzaakt worden door het beleid van één van de deelstaten is er wel degelijk een probleem van doelmatigheid en efficiëntie. Omdat de deelstaten volledig bevoegd zijn voor het geheel van het sociaal beleid, met uitzondering van de sociale zekerheid, en zij ook divergerende beleidspaden uitzetten wordt dit van langsom meer een kritische factor van de doelmatigheid in de federale sociale zekerheid. Verder ontnemt een unitaire sociale zekerheid de deelstaten ruimte om een beleid te ontwikkelen dat aansluit bij de noden en preferenties van de betrokken regio's en bij het regionale beleid in bijhorende domeinen. Het kan ook niet ontkend worden dat in het verleden beleidsinnovaties slechts vertraagd konden doorgevoerd worden vanwege divergenties aan beide zijden van de taalgrens. De communautaire spanningen veroorzaakten soms ook ondoordachte kostenstijgingen: zo werd bijvoorbeeld de introductie in Vlaanderen van een zorgverzekering gevolgd door een substantiële verhoging van de federale bijstandsuitkeringen voor hulp aan bejaarden.

De sociale zekerheid in België moet daarom ingepast worden in een 'volwassen sociaal federalisme'. Om voormelde redenen moeten daartoe a) de regio's geresponsabiliseerd worden t.o.v. de nationale sociale zekerheid: zij zouden beloond/afgestraft moeten worden voor de positieve/negatieve effecten van hun beleid voor de sociale zekerheid, b) een gecontroleerd systeem worden onderhandeld waarbij de regio's de bevoegdheid zouden moeten kunnen krijgen om waar zinvol het sociale zekerheidsinstrumentarium – weliswaar binnen vastgestelde grenzen en mits voortdurende evaluatie – in te zetten in functie van de noden en behoeften in de eigen gemeenschap (decentralisatie) en c) naar een veel betere afstemming gestreefd worden van het beleid tussen de gewesten en gemeenschappen en de sociale zekerheid (coördinatie).

Responsabilisering – Ten eerste, zouden in de geest van coöperatief federalisme de deelstaten moeten geresponsabiliseerd worden door het belonen van beleidsingrepen die de sociale zekerheidsuitgaven verminderen en door het bestraffen van kostprijsverhogend beleid. Om zulk responsabiliseringssysteem op touw te zetten moeten gemeenschappelijke doelstellingen gedefinieerd worden en moeten er indicatoren ontwikkeld worden om de inspanningen/resultaten van het beleid in de deelstaten te evalueren. Dit is geen gemakkelijke opdracht, wel doenbaar. Hierbij kan gedacht worden aan een bonus-malussysteem waarbij hetzij 'inspanningen' (bv. aantal begeleide langdurig werklozen), hetzij 'resultaten' (bv. het aantal langdurig werklozen die aan het werk gingen gedurende een bepaalde periode) worden beloond.

Decentralisatie – Ten tweede, zou ook over gecontroleerde mogelijkheden moeten onderhandeld worden om bepaalde deelbudgetten van de sociale zekerheid over te dragen naar de deelstaten. Dit zou hen toelaten om eigen accenten te leggen in hun beleid. Hierbij zou een overheveling kunnen gebeuren van deelbudgetten van de sociale zekerheid (bv. activerende maatregelen in de werkloosheid) naar de gewesten. Het regionale aandeel in de middelen zou dan 'geclicheerd' worden op de feitelijke verdeling van de middelen op één bepaald ogenblik in de tijd. Periodieke evaluatie en bijsturing van de verdeelsleutel moeten later aansluiting bij veranderende sociaal-economische omstandigheden mogelijk maken (bijvoorbeeld een vermindering van de behoeften aan activeringsmaatregelen vanwege de

demografische krimp van de actieve bevolking). Deze werkwijze zou 'ruimte' creëren voor experimenten en voor een beleid dat beter aansluit bij de regionale preferenties en behoeften. Evenwel wordt deze 'ruimte' beperkt door de 'constraints' van het sociaal federalisme (vermijden van neerwaartse concurrentie tussen regio's) en van de Europese bepalingen. Regionale decentralisatie in de sociale zekerheid kan derhalve enkel punctueel, op goed uitgekozen deeldomeinen worden toegepast.

Coördinatie – Dit alles veronderstelt een veel betere samenwerking tussen de deelstaten. Gelet op de zeer grote sociaal-economische verschillen tussen de Gemeenschappen én de groeiende diversiteit in beleid inzake werk, zorg en onderwijs, is afstemming nodig tussen de onderscheiden beleidsniveaus. De in Europa beproefde Open Methode van Coördinatie, waarbij gemeenschappelijke doelstellingen worden geformuleerd, indicatoren gedefinieerd om te evalueren in hoeverre de doelstellingen worden benaderd en beleidsstrategieën worden uitgewisseld, kan hierbij een zinvolle inspiratie zijn.

Bijlage

Tabel B1. Socio-demografische kenmerken – individuen.

	1985			1988			1992			1997			2003		
<i>Leeftijd</i>															
0-14 jaar	19.8	18.8	-5%	19.9	19.5	-2%	19.5	20	2.5%	16.7	17.2	3%	16.1	17.7	9.6%
15-24 jaar	15.0	15.5	3.3%	15.9	16.3	2.5%	14.2	14.7	3.5%	13.6	14	2.9%	12.3	13.1	6.3%
25-49 jaar	35.8	33.3	-7.1%	35.3	32.6	-7.9%	37.4	34.8	-7.1%	37.4	35.7	-4.6%	36.1	35.9	-0.5%
50-64 jaar	16.6	17.1	3.0%	16.6	17.3	4.1%	16	15.3	-4.4%	16.8	17.2	2.3%	18.3	17.1	-6.7%
65+	12.8	15.2	17.6%	12.3	14.2	14%	12.9	15.2	16.8%	15.5	15.9	2.6%	17.1	16.2	-5.3%
Activiteitsgraad	58.4	53.6	+8.4	62.3	55.6	+11.2	64.7	61.6	+4.9	63.3	61.4	+3.0			
<i>Individen met arbeidsinkomen</i>															
% totale populatie	36.0	30.7	+15.3	38.0	31.0	+19.6	40.6	33.3	+19.3	39.6	35.0	+12.0	43.8	38.7	+12.1
% bevolking 15-64	53.1	46.4	+13.3	56.4	47.0	+17.5	60.0	51.3	+15.3	58.3	52.3	+10.6	66.9	59.7	+11.2
<i>Individen met vervangingsinkomen</i>															
<u>% totale populatie</u>															
<i>Vervangingsinkomen</i>	19,5	24,5	-23,5	21	27,6	-28,3	23,1	28,4	-21,6	25,1	28,3	-12,2	28,4	30,0	5,7%
Werkloosheidsuitkering	4	5,1	-25	4,9	6,4	-27,8	5,1	8,7	-56,2	4,6	7,1	-45,4	8,4	10,7	24,8%
Ziekte en invaliditeit	2,2	3,3	-38,5	2,3	4,5	-73,5	3	4,1	-32,4	3,1	4,2	-3,5	3,7	3,7	0,6%
Pensioenen (totaal)	13,9	17	-20,7	14,4	17,5	-0,2	15,5	16,9	-8,7	18,3	18,2	+0,5	16,8	15,7	6,2%
- Pensioenen niet-bejaarden	2,9	3,9	-31	2,8	3,7	-29	3,5	3,3	+5,8	3,9	3,5	+10,5			
- Pensioenen bejaarden (1)	11	13,1	-17,9	11,5	13,8	-18,6	12	13,6	-12,7	14,3	14,7	-2,7			
<u>% populatie op actieve leeftijd *</u>															
<i>Vervangingsinkomen</i>	28.8	36.9	25.5%	31.2	41.9	30.7%	34.1	43.9	26.1%	37.0	42.4	13.9%	44.2	47.0	6.1%
Werkloosheidsuitkering	6	8,1	-31,3	7,5	9,8	-27,7	7,9	13,9	-60,6	7	11	-48,8	13,2	16,8	25,2%
Ziekte en invaliditeit	2,8	4,4	-47	2,7	5,9	-84	3,8	5,5	-38,6	4,0	5,3	-29,5	5,8	5,8	0,2%
Pensioenen													91.1	90.4	0.7%
- Pensioenen niet-bejaarden	4,5	6,1	-32	4,1	5,5	-30	5,4	5,4	0	6,0	5,4	+10,3			
- Pensioenen bejaarden (1)	73,7	74,2	-0,6	74,1	75,5	-1,8	76,2	77,2	-1,3	78,5	79,3	-1			
<i>Alleenstaande</i>															
- zonder kinderen	18.1	21.2	16.1	17.6	21.3	19.6	20.4	27.8	20.9	23.8	27.1	13.2	28.4	33.4	16.5
- met afhankelijke kind(eren)	1.6	3.6	-86.9	2.0	3.5	-0.6	3.0	4.5	-42.8	2.6	4.6	-60.6	3.7	6.5	59.6
- met onafhankelijke kind(eren)	2.3	2.4	4.2	2.3	2.6	8.3	2.3	3.4	40.7	0.6	0.8	33.3			
<i>Koppel</i>															
- zonder kinderen	26.2	26.4	0.8	26.6	26.0	-2.3	29.3	25.3	-14.3	30.1	27.5	-8.9	31.8	27.3	-14.9
- met afhankelijk(e) kind(eren)	37.0	32.8		35.2	32.0		32.0	28.6		28.6	25.0		23.4	22.8	-2.6
- met onafhankelijk(e) kind(eren)	7.2	5.5	-25.8	8.2	5.3	-40.3	7.1	5.8	-19.7	6.5	5.5	-16.1			
- met afh. & onafh. Kind(eren)	4.8	3.7	-25.0	5.2	4.2	-20.4	3.4	3.5	2.9	3.3	2.5	-26.6			
Gezinnen met anderen	2.8	4.4	47.0	3.0	5.2	59.4	2.5	4.0	50.0	4.7	7.0	41.8	12.8	9.9	-24.7
<i>Aantal tewerkgestelden in het gezin</i>															
- 0	33.2	42.6	25.7	32.9	45.2	33.1	33.5	41.9	23.0	37.2	43.2	15.3	37.7	44.9	17.9
- 1	34.5	32.4	-6.2	31.3	28.3	-9.9	29.9	32.5	8.4	28.3	30.2	6.5	30.1	29.6	1.7
- 2	28.9	22.2	-25.2	32.7	24.4	-27.8	33.5	23.9	-32.0	31.4	24.0	-25.7	28.3	23.6	17.7
- 3+	3.3	2.7	-23.1	3.1	2.0	-40.7	3.2	1.9	-38.7	3.1	2.6	-17.2	3.9	2.8	34.4
<i>Aantal inkomens per gezin</i>															
- 1	50.6	54.9	8.2	43.8	48.6	10.5	42.6	49.3	14.9	47.2	52.3	10.4	46.7	51.5	9.1
- 2+	48.7	43.6	10.9	54.8	50.3	8.4	55.4	48.7	12.6	52.4	47.2	10.3	52.1	45.5	13.2
<i>Aantal arbeidsinkomens in</i>															
<i>- gezin met 1 inkomen</i>															
0	50.9	58.3	13.8	53.9	65.1	19.3	52.3	61.4	16.3	58.4	61.8	5.7	53.3	57.1	6.9
1	47.9	40.3	16.8	46.1	34.9	26.7	47.7	38.6	20.6	39.7	36.7	7.8	46.7	42.9	8.4
<i>- gezin met 2(+) inkomens</i>															
0	14.1	21.7	45.8	14.9	34.8	54.7	15.8	19.4	21.2	17.7	21.8	21.6	17.9	19.4	8.4
1	21.9	24.4	11.0	21.8	34.9	57.4	18.4	26.7	39.5	18.2	23.4	26.1	16.3	19.9	20.6
2	64.1	53.9	16.8	63.3	50.3	22.0	65.7	53.9	19.0	64.1	54.8	15.2	66.6	60.7	9.1

* Voor mannen wordt de actieve leeftijd gedefinieerd als individuen tussen 15 en -65 jaar oud; voor vrouwen tussen 15 en -60 jaar oud.

(1) In % van de niet-meer actieven (mannen van 65 jaar en ouder, vrouwen van 60 en ouder).

Bron: 1985-1997 SEP en 2003 SILC.

Bibliografie

- Ahmad, E., G. Brosio (2006), *Handbook of Fiscal Federalism*, Cheltenham, E. Elgar.
- Alesina, A., E. Spolare (2003), *The size of Nations*, Cambridge, Mass., MIT Press.
- Algoed, K., D. Heremans, T. Peeters (2007), 'Voorrang geven aan meer financieel-fiscale verantwoordelijkheid in een nieuwe staatsvorming', *Leuvense Economische Standpunten 2007/115*, mei.
- Ambrosiano, M.F., M. Bordignon (2006), 'Normative versus positive theories of revenue assignments in federations', in: Ahmad, E., G. Brosio (2006), *Handbook of Fiscal Federalism*, Cheltenham, E. Elgar, p. 306-338.
- Barnard, C. (2000), 'Regulating Competitive Federalism in the EU? The Case of EU Social Policy', in: J. Shaw (ed.), *Social Law and Policy in a Evolving European Union*. Oxford-Portland: Hart Publishing, p. 49-69.
- Begg, D., J. Crémer, J.-P. Danthine, J. Edwards, V. Grilli, D. J Neven, P. Seabright, H.W. Sinn, A.J. Venables, Ch. Wyplosz (1993), *Making Sense of Subsidiarity: How Much Centralization for Europe?*, London: Centre for Economic Policy Research.
- Bulmer, S., M. Burch, P. Hogwood, A. Scott (2006), 'UK Devolution and the European Union: A Tale of Cooperative Asymmetry?', *The Journal of Federalism*, 36:1, p. 75-93.
- Cantillon, B., N. Van Mechelen, I. Marx, K. Van den Bosch (2004), *De evolutie van de bodembescherming in 15 Europese landen van 1992-1995*, Berichten/UFSIA: Centrum voor Sociaal Beleid.
- Cantillon, B. (2004), *Tussen federalisme en subsidiariteit: de weg naar 'sociaal Europa'*. Brussel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.
- Caruso, F. (2003), 'Spanningen en Inadequaties in België', *Sociaal-Economische Nieuwsbrief*, 78: 1, p. 3-26.
- Carbonell, Jesus Ruiz-Huerta, Jose M. Diaz Pulido (2004), *Decentralization of old-age benefits in Spain: lessons from other federal countries*. Unpublished paper presented at the EISS Conference Rome.
- Cattoir, Ph. (1998), *Fédéralisme et solidarité financière. Etude comparative de six pays*. Brussel: CRISP.
- Cattoir, Ph., Ph. De Bruycker, H. Dumont, H. Tulkens, E. Witte (2002), *Autonomie, solidariteit en samenwerking: enkele belangen van het Belgisch federalisme in de 21ste eeuw*.
- De Boeck, J. Van Gompel (1998), 'Financiële stromen tussen de Belgische gewesten opnieuw bekeken', in: Ch. Vanderveeren, J. Vuchelen (eds.), *Een Vlaamse fiscaliteit binnen een economische en monetaire unie*, p. 213-233.
- Deleek, H., L. De Lathouwer, K. Van den Bosch (1989), 'Regional Differences in the Distribution of Social Security Benefits in Belgium: Facts and Causes', *Cahiers Economiques de Bruxelles*, 123: 3, p. 265-310.
- Deleek, H. (2003), *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken. Herziene en geactualiseerde uitgave onder leiding van Bea Cantillon en Natascha Van Mechelen*. Leuven: Acco.

- Demeester, N., R. Yvergneaux, P. Van Rompuy (1994), *Normatieve en macro-economische analyse van de interregionale stromen in de sociale zekerheid*, Vlaamse Onderzoeksgroep Sociale Zekerheid 2002, Leuven: Acco.
- Dethee, M. (1991), 'Regionale analyse van de Sociale Zekerheid 1985-1989', in: H. Deleeck (ed.), *Sociale Zekerheid en federalisme*. Brugge: Die Keure, p. 47-95.
- Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2004), *Verslag 2004*, Brussel: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.
- Hölsch, K., M. Kraus (2004), 'Poverty Alleviation and the Degree of Centralization in European Schemes of Social Assistance', *Journal of European Social Policy*, 14: 2.
- Jung, S. (2005), *When do political actors agree to shifts of social program responsibilities in federal systems? Selected social policy reforms in Canada and Germany since 1995*, Unpublished paper presented at the Third Annual ESPAnet Conference "Making Social Policy in the Postindustrial Age".
- Keating, M. (2005), 'Policy convergence and Divergence in Scotland under Devolution', *Regional Studies*, 39:4, p. 453-463.
- Leblanc, S. (1990), *La federalisation de la sécurité sociale*. Brussel: CRISP.
- Manacorda, M., B. Petrongolo (2006), 'Regional mismatch and unemployment: theory and evidence from Italy, 1977-1998', *Journal of Population Economics*, 19:1, p. 137-162.
- McEwen, N. (2005), 'The Territorial Politics of Social Policy Development in Multi-level States', *Regional and Federal Studies*, 15: 4, p. 537-554.
- Moreno, L., C. Trelles (2005), 'Decentralization and Welfare Reform in Andalusia', *Regional and Federal Studies*, 15: 4, p. 519-535.
- Oates, W.E. (1972), *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Oates, W.E. (1999), 'An Essay on Fiscal Federalism', *Journal of Economic Literature*, 37: 3, p. 1120-1149.
- Oates, W.E. (2005), 'Toward a Second-Generation Theory of Fiscal Federalism', *International Tax and Public Finance*, 12, p. 349-374.
- Obinger, H., S. Leibfried, F. Castles (2005), *Federalism and the Welfare State. New World and European Experiences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OECD (2005), *Employment Outlook*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Ohlin-report (1956), *Les aspects sociaux de la coopération économique européenne*. Rapport d'un groupe d'experts, Bureau international du Travail, Genève.
- Pauly, M.V. (1973), 'Income Redistribution as a Local Public Good', *Journal of Public Economics*, 2: February, p. 35-58.
- Peterson, P.E. (1995), *The Price of Federalism*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Poirier, J., S. Vansteenkiste (2000), 'Het debat over federalisering van de sociale zekerheid in België: spiegel van de wil tot samenleven?', *Belgisch tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 42: 2, p. 337-387.
- Ravishankar, N. (2003), *Regional redistribution: applying data from household income data*. LIS-working paper 347.
- Schokkaert, E., C. Van de Voorde (2007), 'Defederalisering van de Belgische gezondheidszorg?' *Leuvense Economische Standpunten 2007/119*, mei.

- Subirats, J. (2005), 'Social Exclusion and Devolution among Spanish Autonomous Communities', *Regional and Federal Studies*, 15: 4, p. 471-483.
- Tiebout, C. (1956), 'A Pure Theory of Local Expenditure', *Journal of Political Economy*, 64: 5, p. 416-424.
- Vandenbroucke, F. (2006), '*Samen voor Meer Banen*': een Vlaams meerbanenplan. Policy document, Office of the Flemish Minister of Work, Education and Training, 16 January 2006.
- Van Gompel, H. (2004), *Financiële transfers tussen de Belgische gewesten*, mimeo.
- Van Rompuy, P., V. Bilsen (1988), 'Tien jaar financiële stromen tussen de Gewesten', *Leuvense Economische standpunten*, nr. 45.
- Van Rompuy, P., V. Bilsen (1993), 'Regionalisering van de sociale zekerheid', *Leuvense Economische standpunten*, nr. 68.
- Velaers, J. (1991), 'Sociale zekerheid tussen unionisme en federalisme', in: H. Deleeck (ed.), *Sociale Zekerheid en federalisme*. Brugge: Die Keure, p. 47-95.
- Verbist, G. (2002), *An inquiry into the redistributive effect of personal income taxes in Belgium*, doctoraal proefschrift, Antwerpen, 254 p.
- Verbist, G. (2003), 'MISIM, een microsimulatiemodel voor personenbelasting en sociale zekerheid', *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 57: 3, p. 221-248.
- Voka (2005), *Op zoek naar een nieuwe Waalse én Vlaamse dynamiek*, Policy document.
- Wildasin, D.E. (1991), 'Income redistribution in a common labour market', *American Economic Review*, 81: 4, p. 757-774.
- Wildasin, D.E. (1994), 'Public pensions in the EU: migration incentives and impacts', in: A. Panagariya, P.R. Portney, R. Schwab (eds.), *Environmental Economics and Public Policy: Essays in honour of Wallace E. Oates*. Cheltenham, UK: Edward Edgar Publishers, Ltd.
- Wilson, J.D. (2006), 'Tax competition in a federal setting', in: Ahmad, E., G. Brosio (2006), *Handbook of Fiscal Federalism*, Cheltenham, E. Elgar, p. 306-338.